

TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI
2 ULUSAL ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ KONGRESİ
İstanbul, 4-5 Aralık 1997

ÇEVRE PLANLAMA, ÇEVRE YÖNETİMİ : ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ

Ertürk M. İŞKİPİNAR

İller Bankası, İller Bankası 1 Bölge Müdürlüğü, Tuğay Cad.,
Kartal / Maltepe, 81540, İSTANBUL

ÖZET : Çevre Mühendisliği Bilimi 'nin insan ile çevresi arasındaki dinamik etkileşimi bütüncü bir yaklaşımla ele alması, diğer çevre bilimleri ile bütüncü ve disiplinlerarası etkileşimi ile olasıdır. Habitat II Kent Zirvesi 21. Yüzyıl kentlerinin başarısının gerek sosyal ve gerekse fiziksel çevrelerinin duyarlılıkla irdelenmesine dayalı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, 1997 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Habitat II Gündemi'nin implimantasyonuna yönelik olarak oluşturulan İnsan Yerleşimleri Üzerine Araştırmacılar Forumu (Forum of Researchers On Human Settlements) aynı doğrultuda disiplinlerarası araştırmaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bildiri 'de, 1980 'li yıllarda insan ve çevresi arasındaki ilişkileri davranışsal ağırlıklı olarak irdelerek daha iyi kentsel yaşam kalitesi sağlamak amacı ile oluşturulmuş olan Çevresel Tasarım Araştırmaları fiziksel parametrelere yönelik olarak gelişme eğilimi gösteren Çevre Mühendisliği'ni sağlam bir sosyal yaklaşım tabanına yerleştirecek nitelikte bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Ancak günümüzün karmaşık çevre koşulları bu bütüncü yaklaşımın 'yönetişim' (kamu yönetimi) gibi toplumsal düzenleyici yaklaşımlarla ele alınmasının önem ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kentsel kuram, çevresel bilim, kentsel yönetim uygulaması ve uygulamalı araştırma gibi konularda bütüncü yaklaşımlar öneren Çevre Yönetimi Bilimi 'nin olası katkıları irdelenmektedir. Bu söylemler Çevre Mühendisliği Bilimi 'nin Çevre Planlaması ve Çevre Yönetimi konularında etkinliğinin artırılması anlamına gelmektedir.

Son olarak, yukarıdaki söylemler günümüzün aşırı 'değişken' ve 'karmaşık' çevre koşullarının, çevresel konularda **katılım** gerektirdiği hususu da dikkate alınarak insanı sosyal ve fiziksel çevresi ile etkileşmesinde irdelleyen bilim dalı olan Çevresel Psikoloji Bilimi çerçevesinde ele alınmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Çevre Planlama, Yönetişim, Çevre Yönetimi, Katılım, Çevresel Psikoloji

ENVIRONMENTAL PLANNING, ENVIRONMENTAL MANAGEMENT :
ENVIRONMENTAL ENGINEERING

SUMMARY : It is possible to take into consideration the dynamic interaction between man and his environment for the Science of Environmental Engineering through its wholistic and interdisciplinary interaction with the other environmental sciences. Habitat II City Summit accentuated that the success of the cities of the 21st Century will be dependent on the analyses both of their social and physical environments with sensitivity. Within this context, in like direction, the

Forum of Researchers On Human Settlements established by UNITED NATIONS in 1997 for the implimentation of the Habitat II Agenda has appropriated the necessity of interdisciplinary research

In the paper, Environmental Design Research established in the 1980's with the purpose of providing better life conditions by analyzing the relations between man and his environment with emphasis on behaviour is taken into consideration as an approach to settle Environmental Engineering, displaying a development trend oriented to the physical parameters, on a firm social approach basis. However, the complex environmental conditions of our day put forth the importance and necessity of the involvement of social order approaches such as 'governance' (public management) in the consideration of this wholistic approach In this context the possible contributions of Environmental Management Science, involving issues such as urban theory, environmental science, urban management practice and applied research is analyzed All these sayings mean that in the issues of Environmental Planning and Environmental Management the Science of Environmental Engineering has to acquire action.

Finally, taking into consideration that the extremely 'changeable' and 'complex' environmental conditions of our day require **participation** in environmental matters, the sayings above are considered within the framework of Environmental Psychology, the science which analyzes man in interaction with his social and physical environment.

KEYWORDS : Environmental Planning, Governance, Environmental Management, Participation, Environmental Psychology.

GİRİŞ

20nci Yüzyıl'da fiziksel bilimlerin başarısı, sosyal bilimlerin yaşam ve uygulama alanında durağan bir halde kalmasına neden olmuştur Ancak fiziksel bilimler uygulamada üst başarı noktasına ulaşırken, sosyal bilimlerde de kuramsal ağırlıklı başarı sağlanmıştır. Son dönemlerin bulguları özellikle fiziksel bilimlerin uygulamasında insan boyutunun yetersizliğini ortaya koymuştur Bu durum inşaat mühendisliği ve çevre mühendisliği gibi dallarda ağırlıklı olarak ortaya çıkarken, planlamada ve sanat ağırlıklı mimarlık ve tasarım uğraşlarında da kendini göstermiştir Bugün genelgeçer bir olgu olan insan ile teknolojiler ve dolayısıyla bilimsel yaklaşımlar arasındaki kopukluk yeni arayışları ağırlıklı olarak gündeme getirmektedir.

Çevre Mühendisliği, temel yaklaşımı olan sosyal parametrelerden fiziksel parametrelere kadar çok geniş bir spektrumu kapsaması gereken ana paradigmasında fiziksel ağırlıklı bir temeli benimsemiştir Bu durumun bir sonucu olarak çevre konularında çevre bilimleri şemsiyesi altında çevre sağlığı, çevre yönetimi, çevre koruma, çevre teknolojisi gibi çeşitli dallar ortaya çıkmıştır(Wageningen Agricultural University, 1997). Bu dallar fiziksel ağırlıklı olarak ortaya çıkarken, çevresel sosyal bilimler şemsiyesi altında da çevresel sosyoloji, çevresel psikoloji, sosyal antropoloji gibi dallar teknolojik gelişmelerin insan üzerindeki çevresel etkilerini irdeleyen dallar olarak belirlemeye başlamıştır Bu bağlamda önde gelen kavramlamalar, Habitat II Kent Zirvesi'nde formüle edildiği haliyle, ortaklıklar, yönetim, katılım olarak belirlemektedir. Bu kavramsal pota bir ana paradigma olarak belirlemektedir. Bu paradigmanın implimantasyon paradigması ise iki boyutludur: planlama ve yönetim. Diğer deyimi ile sosyal ve kavramsal bir düzenleyici boyut olarak

yönetim, ve implimantasyonu sağlamak amacı ile planlama. Çevre Mühendisliği Bilimi'nin çok daha insanı ve çevresini etkileşmesinde irdelleyen bir yaklaşıma yönelmesi ise çevre planlama ve çevre yönetimi boyutlarından oluşacak bir 'çevresel' paradigma ile olası olacaktır

FELSEFİ SÖYLEM

Günümüzde planlama ve tasarım uğraşları sosyal boyutun yeni bakış açıları ile ele alınması endişesi içerisinde. Nitekim 8 Bölge Bilimi Kongresi Ekim 1997'de ve 21. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu ise Kasım 1997'de sosyal bilimler ağırlıklı olarak toplanmıştır. Özellikle de bu arayışların büyük bölümü 'felsefi boyutu' temel almaktadır. Çevre Mühendisliği de doğal olarak bu arayışlara katılmalıdır.

Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısını irdelerken bilimin gelişmesinin salt pozitivist ya da Popperci bir yaklaşımla irdelenmesinin yeterli olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır (Kuhn, 1969). Türkoğlan, Kuhn'un bu yeni bilim anlayışında bilimsel kuramları dile getiren tümel varsayımın yanlışlanamayacağını, ancak öznel nedenlerle kabul ya da red edilebileceklerini önerdiğini anlatmaktadır (Türkoğlan 1996) Kuhn'a göre hiçbir bilimsel kuram evrensel değildir, kuramın uygulama alanı hep sınırlıdır. Üstelik uygulama alanının sınırları kesin değil sınırsızdır. Örneğin, T gibi bir kuramın S gibi belli bir somut sisteme uygulanıp uygulanamayacağı kesin değil belirsizdir. Türkoğlan, Kuhn'un yeni bilim anlayışından yeni bir bilimsel akılcılık kavramının belirlendiğini anlatmaktadır. Türkoğlan, Kuhn'un bilimsel teorileri birer paradigma (örnek sistem), karşılaştırma modeli, olarak kabul ettiğini tartışmaktadır. Bu modeller olaylarla karşılaştırılmak için kullanılır, bu yüzden onların Doğru ya da yanlışlığından söz edilemez. Burada, bir karşılaştırma modelinin olaylarla karşılaştırılması için kullanışlı olup olmadığı söz konusudur.

Günümüzde giderek karmaşıklaşan kent yaşamının neden olduğu sorunlar çevresel etik konusunu ortaya çıkarmıştır. Kentsel kamusal mekanlar kentlilerin çevreleriyle doğrudan yakın temas geldikleri mikro ortamlardır ve sosyal, ekonomik ve politik olguların odağı da oldukları için moral düzeyde katkıda bulunmaları ahlaka yönelik bir fenomendir. Tüm Dünya'nın benimsemeye başladığı **çevresel etik** konusu Habitat II Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı'nda yeni bir yerleşme yöntemi ve ahlaki önerilerek yansımaları bulmuştur (Türkiye Ulusal Komitesi 1996)

"Bu eylem programında amaçsal nitelikli ilkeler olarak sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik hakçalık, araçsal nitelikli ilkeler olarak kentli bağlılığı (civic engagement), yapabilir kılma (enablement), çok aktörlü yönetim (governance) seçilmiştir". Bu ilkelerin tümü göze alındığında, günümüz için yeni bir yerleşme yöntemi olan ahlakın (etik) önerilmekte olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Gelecekte yerleşme sistemlerini böyle bir ahlakın biçimlendirmesi beklenmektedir.

Burada temel bir felsefi yaklaşım olarak Immanuel Kant'ın görüşlerine sığınmak olasıdır. Kant'ın **Ahlak Felsefesi'nde** üç kavram temel olmuştur; Akarsu bunları şöyle özümlenmektedir: **iyi istenç**, **kategorik imperatif** (zorunlu kurallar, ya da ahlak yasası), **özgürlük** (Akarsu 1987) Akarsu'nun anlatımı ile, yeryüzünde, "hiçbir sınır olmadan, her koşul altında iyi olarak kabul edilebilecek, iyi istençten başka hiçbirşey yoktur". İyi istenç yalnızca akıllı insanda vardır. Kategorik imperatifin benimsenmesi için ise özgürlük idesi kavramına başvurmak gerekmektedir. "ancak kendimizi özgür olarak kabul edersek bu imperatif olanaklı olacaktır, bizim için geçerli olduğunu

kavrayabileceğiz. Kendimizi akıllı ve ahlakça sorumluluğu olan insanlar olarak göz önüne alınca bu da zorunlu olacaktır”

BİR UYGULAMA PARADİGMASI

Moore ve arkadaşları, insanların daima savaş, açlık, doğal afetler ve hastalıkla mücadele ettiklerini, her neslin kendine özgü sorun, koşul ve durumlarla karşı karşıya kaldığını anlatmaktadırlar (Moore et al 1985). Günümüzde de birçok sosyal, politik, ve çevresel koşullar söz konusudur, ve çevre-davranış konularında araştırmayı önerdiği gibi çevresel kalitenin iyileştirilmesi konusunda da gerekli nedensel tabanı oluşturmaktadırlar Küresel kaynakların sınırlılığı, artan çevre kirliliği ve çevresel çöküntü ile birlikte, çevresel kalitenin iyileştirilmesindeki çabalar da sınırlanmaktadır. Bu koşullar insanların karar verme durumlarındaki tepkilerini etkilemektedirler.

Çevresel Tasarım Araştırmaları

Bu denli kapsamlı bir fenomenler dizisini irdeleyebilmek için geleneksel disiplinlerden çevre-davranış çalışmaları, çevresel psikoloji ve çevresel sosyoloji adını alan bir uğraşı ortaya çıkmıştır: **çevresel tasarım araştırmaları**.

Moore ve arkadaşları çevresel tasarım araştırmalarını, “ insanlar ve etrafları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. ” olarak tanımlamaktadırlar. Söz konusu alanın amacı, çevresel politikalar, planlama, tasarım ve eğitim yoluyla çevresel yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde yararlanılabilecek bilginin sağlanmasıdır. Çevresel tasarım araştırmaları kavram ve yöntemlerini gerek bilim ve gerekse sanattan ve mesteklerden almıştır. Önemli bir varsayımı bilimin değer yargılarından uzak olmadığıdır. Moore ve arkadaşları, çevresel tasarım araştırmasının değer açıklayıcı (value-explicit) olduğunu vurgulamaktadır. Tarihsel olarak bilimin değer yargısız olduğu, nerede bulunursa bulunsun bilimin girişiminin gerçeği arama olduğu, kişisel ya da toplumsal değerlerin bir rol oynamaması gerektiği görüşünün hakim olduğunu belirtmektedirler. Çağdaş bilim felsefecilerinin görüşlerinin ise, Kuhn’a gönderme yaparak, bilimin değer yargısından uzak olmadığı, daha ziyade değer açıklayıcı olması gerektiği hususu üzerinde durmaktadırlar (Moore et al 1985). Bu alan insan deneyiminin tüm düzeylerine yönelmiştir ve fizyolojik tepkilerden kültürel fenomenlere kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir.

Alanın kavramsal skopunu,

- çevresel bütünde kişiler tarafından kullanılan yerler,
- bu settinglerde etkilenen ve olumsuz durumlara itilen kullanıcı grupları,
- çevreye fizyolojik, psikolojik, davranışsal, sosyal ve kültürel fenomenler ve tepkiler,
- zaman içeriğinde insan-çevre ilişkilerinin evrimi,
- kuram ve kavramlamların geliştirilme ve test edilmesi,
- çevresel politika, planlama, tasarım ve eğitimde araştırma sonucunda elde edilen bilginin yararara sokulması,

boyutları oluşturmaktadır

Bu alan geniş bir olgular demeti üzerinde etkili olmuştur. Bunlar, ulusal konut politikaları, suç ve vandalizmin azaltılması için planlama ve tasarılma politikaları, insan güvenliği için tasarım standartları, sakatlar için yeniden düzenlenmiş ulusal standartlar, çalışanların memnuniyetinin sağlanması için maliyet yarar ekonomileri, komünite dinlenme yapıları, ve çocukların çevreleri olarak özümlemektedirler (Moore et al 1985).

Çevre Yönetimi

Yaşamış, Edmunds ve Letey'in çevre yönetimini, "Çevre yönetimi insan ile her türlü canlı, insan ile yiyecek ve enerji arasındaki dengeyi gerçekleştirme, insanların çeşitli ekosistemlere verdiği zararı en az düzeye indirmek ve her türlü yaşam biçimini en üst düzeye çıkarmak amacıyla güder." olarak tanımladıklarını açıklamaktadır (Yaşamış 1989) Tokinan ve Yurteri, sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre yönetimini, "... insan aktiviteleri ile doğal çevrenin bileşenleri (hava, su, toprak, biyota vb) arasındaki ilişkileri bütünlük bir yaklaşımla irdeleyen ve denetleyen disiplinlerarası bir bilim dalı " olarak tanımlamaktadırlar (Tokinan 1996)

Burada doğal çevrenin (toprak, su ve hava) kirlenme, ve çöküntüsünün doğası ve getirdiklerini ve insanlar ile diğer organizmalar üzerindeki etkilerini kavrama söz konusudur. Çevresel problemlerin disiplinlerarası bir yolla kontrolü için teknolojik ve politik çözümler amaçlanmaktadır. Çevre yönetimi dalı geniş bir uygulamalı sosyal bilimler yelpazesinin oluşturduğu bir bilim dalı olarak gelişmiştir. Ana yaklaşımında çevresel sorunların sosyo-politik ve ekonomik nitelikleri yer almaktadır. Çevresel politika, çevresel yönetim ve endüstri ve çevresel ekonomi temel öğelerdir. Bu bilim dalı, aşağıdaki konularda uzmanlaşmayı getirmektedir (Wageningen Agricultural University 1997).

- Kurumsal kalkınmalar: ekonomi, devlet ve teknoloji, örneğin teknolojik çevre yönetimi için teknolojik gelişmelerin önemi,
- aktör ve çevre, örneğin, çevresel değerlerin, kullanıcı davranışlarının benimsenmesine yönelik politikalar,
- uluslararası çevresel politikalar, örneğin tüm dünyada çevresel işbirliği, çevre ve kalkınma arasındaki ilişki,
- tarım ve çevre,
- atık ve madde dönüşümü: ekonomik nitelikler,
- uluslararası ticaret ve çevre: tarımsal ürünler olgusu,
- çevre politikaları gereçlerinin ekonomik analizi,
- iklim değişikliklerinin ekonomisi,
- çevre politikasının makro-ekonomik analizi, örneğin, istihdam, gelir, enflasyon

UNDP uzmanları çevre koruma ile ilgili bir raporda, pazarların kendi başlarına bırakılmalarının çevre için olumlu olmadığını belirtmektedirler. Onlara göre pazarlar kirlenmeyi ve çevresel çöküntüyü önlemek için çok az güdüye sahiptirler. Bu konuda hükümetlerin merkezi bir rol oynamaları gerekmektedir. Hükümetlerin çevre koruma, araştırma ve eğitim sürecindeki hayati etkisi kamu yönetiminin etkililiği ve yetkinliği konusunda sorular ortaya çıkarmaktadır (UNDP 1996).

Bu söylem çevre konusunda yönetimin önemini ve Kant'ın etik konusunda kategorik imperatifin uygulamaya yansımalarının gerekliliğini vurgulamaktadır

Tokinan ve Yurteri, tüm diğer mühendislik dallarında olduğu gibi, çevre mühendisliği ile ilgili konularda da verilmesi en kolay olan kararların tümüyle bilimsel ve teknik esaslar çerçevesinde yürütülen ve hesaplara dayanan kararlar olduğu üzerinde durmaktadırlar. Ancak modern mühendislik pratiğinde alınacak kararların salt teknik açıdan doğru olmasının yeterli olmadığına değinmektedirler. Maliyet analizine dayalı kararların ekonomik boyuttan yoksun olduğunu, risk analizine dayanan kararların tümüyle bireysel ve toplumsal değer yargılarını içermesi nedeniyle yetersizliğini, fayda-maliyet analizine dayalı kararların ise karar süreçlerinde tam ve objektif olarak kullanılabilecek bir seviyede olmadığına dikkati çekmektedirler. Çevresel Etki analizine dayanan kararların ise aynı konuda farklı uzmanların farklı yorumlar getirebilmesi nedeniyle tartışma konusu olduğuna değinmektedirler. "çevreyi doğrudan etkileyebilecek mühendislik kararlarının alınmasında, teknik kriterlerin yanı sıra ekonomik ve sosyal faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Bunun da ötesinde, politik tercihlerin zaman zaman bu kriterlerin önüne geçebileceği unutulmamalıdır" diyerek görüşlerini bağlamaktadırlar (Tokinan (1996).

Tokinan ve Yurteri'ne göre, örneğin, kamuoyunun görüş ve değerlendirmelerinde duygusal motiflerin daha fazla ağırlık taşımaları nedeniyle, örneğin, insan hayatına ilişkin risk hesapları ahlaki (etik) değerlere aykırı görünmektedir. Yukarıda sayılan değer çalışmalarının sonucu bağlamakta yetersiz kaldıklarını, bu aşamadaki kaygıların çevre etiği altında ağırlık kazandığını vurgulamaktadırlar (Tokinan et al 1996)

Çevresel etki değerlendirmesi fiziksel parametreler ağırlıklı olarak düzenlenmektedir. Genelde jeolojik, akuatik, toprağa ait, biyotik, atmosferik, ekonomik öğeler çok detaylı şekillerde dikkate alınırken, Uslu (1989) sosyal öğeler tek bir başlık altında ve demografik kapsamda ele alınmaktadır. Bu ise belli zaman kesitlerinde toplumsal verilerin durağan bir profilini vermektedir.

Tüm bu söylemler dikkate alındığında sosyal öğeler ağırlıklı yeni bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmaktadır: **Sosyal Etki Değerlendirmesi - SED (Social Impact Assessment - SIA).**

Sosyal Etki Değerlendirmesi

Wolf'a göre SED, ". sosyal bilimin tümüyle ne olduğudur, daima da öyle olmuştur. Sosyal bilimciler olarak, sosyal bilimcilerin ve sosyal yaşamın koşullarını, nedenlerini ve sonuçlarını irdelemek ile ilgiliniz. Bu durumda görünen odur ki SED gerçekte geleneksel bir ilginin ve konunun sadece yeni bir ifadesinden ibarettir." (Wolf, 1983). Dietz, sosyal etki değerlendirmesinin kapsamlı bir tanımını Duncan ve Jones'ten aktararak, "Bir sosyal etki değerlendirme . belli bir olaydan kaynaklanan bir sosyal etkinin tanımlanma, analiz ve değerlendirilmesidir." olarak belirlemektedir. Ayrıca, bir sosyal etkiyi kişilerin refahında önemli bir iyileşme ya da çöküntü veya komünite ile ilgili bir nitelikte önemli bir değişiklik ." olarak tanımlamaktadır. Etki söylemleri genel kamu tarafından yorumlanabilecek bilimsel dokümanlardır (Dietz 1977). Sosyal etki değerlendirme doğal fiziksel fenomenlerin, hükümet ve iş etkinliklerinin, ya da olaylarının dizininin belli kişi grupları üzerindeki potansiyel etkilerinin incelenmesidir (Social Impact Assessment 1979)

- Kişilerin nakledilmeleri
- Ulaşım
- Arzulanan Komünite Büyümesi
- Gürültü
- Dinlence, Kültürel ve Eğlence Etkinlikleri
- Estetik Etkiler

Süreç Listesi

- Etkilenen alan yeterince betimlenmiş midir?
- Sistemik disiplinlerarası yaklaşımlar kullanılmış mıdır?
- Önemli etkilerle ilgili olarak kamu katılımı ve tartışma olmuş mudur?
- Yerel ve bölgesel planlama yetkilileri ile işbirliği olmuş mudur?
- Önemli karşı fikirlerin, problemlerin ve alternatiflerin yeterli tartışması yapılmış mıdır?

Sosyal etki değerlendirmesinin etkin olduğu konuların bir bölümü aşağıdadır (Social Impact Assessment 1982)

- Kamu Katılımı ve Organizasyonu
- Kıyı dışı Enerji Üretiminin Sosyal Etki Değerlendirmesi
- Etki Yönetimi
- Baraj ve Yeniden Yerleşme Projelerinin Sosyal Etkisi
- Sosyal Politika Oluşumu
- Hızlı Gelişimin Etkileri
- Ulaşım Planlamasının Sosyal Etkisi
- Sosyal Etki Yönetimi
- Suç ve Hapis Sosyal Etki Değerlendirmesi
- Küçük Komünitelerde Sosyal Etki Değerlendirmesi
- Madenlerin Sosyal Etkisi
- Tarımsal Üretim Teknolojilerinin Sosyo-ekonomik Değerlendirmesi
- Sosyal Risk Yönetimi Kuramı
- Sosyal Etki Değerlendirmesi ve Planlama
- Bölge Ölçeğinde Sosyal Etki Değerlendirmesi
- Zehirli ve Tehlikeli Maddelerin Sosyal Etki Değerlendirmesi
- Kentsel Etki Değerlendirmesi

ÇEVRESEL PSİKOLOJİ VE ÖNERİLER

Doğal afetler ve beklenmedik savaşlar sonucunda toplumsal gövdeler değişime uğramaktadır. Postmodern düşünürler günümüz toplumlarının gerek nesnel ve gerekse öznel kimliklerini yitirdiğini ya da dönüşüme uğradığını vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda artık toplumsal gövdelerin, sosyoloji ile değil, toplumsallıklar olarak küçük ölçeklerde irdelenmelerinin gerekliliğini önermektedirler (Akay 1993). Aynı paralelde planlama ve tasarımda da yeni yaklaşımlar söz konusu olmakta, kent planlamada büyük ölçeklerde kesinleşmiş planlar yerine şematik yaklaşımların geçerli olması, planlamanın ise bu bütünde ve kentsel tasarım boyutunda küçük ölçeklerde mikro-milieu'lar olarak yapılmasının gerekliliği ortaya konmaktadır (Çubuk 1993).

Tokinan ve Yurteri'ne göre, örneğin, kamuoyunun görüş ve değerlendirmelerinde duygusal motiflerin daha fazla ağırlık taşımaları nedeniyle, örneğin, insan hayatına ilişkin risk hesapları ahlaki (etik) değerlere aykırı görünmektedir. Yukarıda sayılan değer çalışmalarının sonucu bağlamakta yetersiz kaldıklarını, bu aşamadaki kaygıların çevre etiği altında ağırlık kazandığını vurgulamaktadırlar (Tokinan et al, 1996)

Yukarıdaki söylemler, günümüzde insanın 'değişken' ve 'karmaşık' çevre koşullarında sorunların geleneksel yaklaşımlarla irdelenmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır. Son dönemin düşünürleri, son kuşak haklarından olan 'çevre hakkı'nın önemini vurgulamaktadırlar. Çevre sorunları ile ilgili yaptırımlara çevre sakinleri çok defa farklı görüşlerle karşı çıkmaktadırlar. Bu bağlamda, çevreyi kullananların çevre ile ilgili tutumlarının önemi benimsenmiş bulunmaktadır.

Bu çerçevede **katılım** bir ana uygulama paradigması olarak belirmektedir. Katılım bir 'çevre hakkı' olduğu kadar 'demokrasi'nin bir önkşuludur ve bir 'çevresel etik' gerekliliğidir.

ÇED fiziksel veriler ve demografya ağırlıklı sosyal veriler sağlayan bir uygulama aracıdır. SED ise gözlemlere dayalı davranışçı ve determinizm ağırlıklı yaklaşımlara yaslanmaktadır. Çevresel tasarım araştırmalarının esprisi ise, fiziksel parametrelerden sosyal parametrelere kadar geniş bir spektrumda çevresel psikoloji ve çevresel sosyoloji gibi insanı çevresi ile etkileşmesinde irdelenen yaklaşımlardan esinlenmektedir.

Bu bağlamda Çevresel Psikoloji, insanı içsel süreçlerini de dikkate alarak, sosyal ve fiziksel çevresi ile etkileşmesinde irdelenen bilim dalıdır. Yöntem ve teknikleri, ileriye yönelik, kamuyu bilinçlendirici ve bu nedenlerle zaman kazandırıcı özelliklere sahiptir (Işıkpınar, 1982). Kant'ın getirdiği çerçeveye yerleştirildiğinde, çevreye psikolojik yaklaşımlar, kişileri düşündürerek kendilerini anlamalarını sağlayacağından iyi istencin gelişmesini sağlayıcı niteliktedirler.

Yukarıdaki söylemler, insanı sosyal ve fiziksel çevresi ile etkileşmesinde irdelenen Çevresel Psikoloji Bilimi diğer sosyal bilimler yelpazesi çerçevesinde çevre konularına ve çevre mühendisliğinin yaklaşımlarına katkıda bulunacak özelliklerle ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, çevresel psikoloji zaman kazandırıcı, ileriye yönelik kestirim sağlayıcı ve kamuyu bilinçlendirici yaklaşımlar sunmaktadır (Işıkpınar, 1982). Kant'ın getirdiği genel çerçeveye yerleştirildiğinde, çevreye psikolojik yaklaşımlar, kişileri düşündürerek kendilerini anlamalarını sağlayacağından iyi istencin gelişmesini sağlayıcı niteliktedirler. Bu bağlamdaki uygulama paradigması ise 'katılım' olarak belirmektedir.

Tüm bu söylemlerin sonucunda ortaya aşağıdaki hususlar çıkmaktadır:

- Çevre mühendisliği kentsel tasarım araştırmaları kapsamında ve planlama boyutunda çevreye yaklaşmalıdır,
- Düzen getirici olarak çevre yönetimi günün geçerli yaklaşımları paralelinde çevre mühendisliği bünyesinde ele alınmalıdır,
- Bir uygulama ve karar aracı olarak ÇED'in fiziksel ağırlıklı yaklaşımı SED'in sosyal ağırlıklı yaklaşımı tarafından desteklenmelidir.

- Diğer sosyal bilimsel yaklaşımlar çerçevesinde Çevresel Psikoloji yaklaşımları bütünleştirici olarak uygulamaya sokulmalıdır.

NOT (¹) Çevresel etik konusundaki bu söylem 23-24 Mayıs 1996 tarihlerinde İstanbul'da M S U'de toplanmış olan "Temel Donatılar ve Kentsel Kamusal Mekanların Tasarım ve Düzenlenmesinde Normlar ve Standartlar" konulu 7 Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Sempozyumu'nda Işıkpınar tarafından sunulmuş olan "Kentsel Kamusal Mekanlar, Normlar ve Standartlar, Kentsel Tasarım Araştırmalar ve Öznel Yaklaşımlar" başlıklı bildirden alınmıştır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (1987) Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları, İkinci Baskı, İstanbul.
- Akay, A (1993) "Postmodern, Sosyoloji, Siyaset, Sanat, Bilim, Fransız Felsefeci Baudrillard İle Söyleşi", **İstanbul, 185 (9 Eylül 1993):** 12-13.
- Connor, D.M. (1977) "Social Impact Assessment", The State of the Art, Social Impact Assessment, (ed.C P Wolf), Cuny Graduate Center, New York, U S A : **13/18:** 4-7.
- Çubuk, M. (1993) "Post-Urbanizm ve Kentsel Tasarım", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, (ed. M. Çubuk), Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul: 13-16.
- Dietz, T. (1977) "The Role of Demography In Social Impact Assessment", (ed C.P.Wolf), U.S.A. : 2-10.
- Ergun, D. (1979) 100 Soruda Sosyoloji El kitabı, 100 Soruda Dizisi: 34, 3. Baskı, İstanbul.
- Işıkpınar, E M. (1995) Çevresel Psikoloji ve Mekân Etkileşimi: Mekân Düzenlemede Psikolojik Boyut Gerekliği Üzerine Yöntemsel Bir Araştırma, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Işıkpınar, Ertürk (1982) "Urban Psychology In Urban Planning", Habitat For All, What Is the Solution, Uluslararası Şehir ve Bölge Plancıları ve UNESCO 18. Uluslararası Kongresi'ne bildiri, İstanbul, 1982.
- Işıkpınar, Ertürk (1996) "Kentsel Kamusal Mekanlar, Normlar ve Standartlar, Kentsel Tasarım Araştırmalar ve Öznel Yaklaşımlar", Temel Donatılar ve Kentsel Kamusal Mekanların Tasarım ve Düzenlenmesinde Normlar ve Standartlar konulu 7 Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi.
- Kuhn, I S. (1982) Bilimsel Devrimlerin Yapısı, (ç. N. Kuyaş), İstanbul.
- Moore, G T., Tuttle, D P and Howell, S C. (1985) Environmental Design Research Directions, New York, U S A.

Social Impact Assessment (1979) "SfAA Committee Offers Draft SIA Statement", (ed C P Wolf), U.S.A.: 5-8

Social Impact Assessment (1982) "Advancing the State of the Art", (ed. C.P. Wolf), U.S.A.: 5-14.

Tokinan, N. ve Yurteri, C. (1996) "Çevre Yönetimi ve Etik Değerler", **ODTÜ'ü**, Ankara, 11:14-16

Türkdoğan, O. (1995) Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi, İkinci Baskı, İstanbul.

Türkiye Ulusal Komitesi (1996): HABİTAT II, Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı İstanbul

UNDP, (1996) Challenges and Cornerstones, Public Sector Management, Governance, and Sustainable Human Development, a discussion paper, New York: 1-26.

Uslu, O. (1986) Çevresel Etki Değerlendirmesi, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, İzmir

Wageningen Agricultural University (1997) International Postgraduate Programme, the Netherlands: 24-25

Wolf, C.P. (1983) "What Is Social Impact Assessment", Social Impact Assessment, (ed.C.P.Wolf), U.S.A., **83/84**: 9-10.

Yaşamış, F.D. (1989) Çevresel Yönetim ve Planlama, Ankara.